

Araştırma Makalesi

Gazeteci Ücretleri ve Mesleki Tatmin: Geçinme ve Toplumsal Sorumluluk Kıskacında Gazetecilik

Atike Sevtap DEMİR¹

ORCID 0000-0003-4474-280X

Onur GÜL²

ORCID 0000-0003-3239-1897

Öz

Bu makale, günümüzde gazetecilerin aldıkları ücretlerin, onların mesleki tatminine etkilerini konu edinmektedir. Türkiye’de içinde bulunduğumuz dönemde düşük ücret ve geçinme zorluğu tüm çalışanlar için ortak sorundur. Gazeteci, emeği karşılığında aldığı ücretle geçinen bir işçidir, ama aynı zamanda toplumsal bir sorumluluğu da yerine getirmektedir. Toplumsal kesimlerin haklarını savunmak ve dile getirmek gibi bir sorumluluk üstlenen gazetecilerin kendileri de düşük ücretlerle çalışmakta ve geçinmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle bu durumun onların mesleki tatminlerini nasıl etkilediği araştırılmak istenmiştir. Literatürde “gazeteci ücretleri” gazetecilerin çalışma koşullarının bir parçası olarak ele alınmış ve tek başına bir inceleme nesnesi olarak ele alınmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın literatüre bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada gazetecilerin ücretleri öncelikle yasal çerçevesi ile ele alınmış ve ücretlerin uygulamadaki görünümü ortaya konmuştur. Daha sonra ücreti belirleyen esnek ve güvencesiz çalışma koşulları literatür taraması ile açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca farklı ulusal medya kuruluşlarında çalışan gazetecilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerle ücretlerle ilgili günümüzdeki temel sorun alanları ortaya konmuştur. Daha sonra ise ücretlerle ilgili bu sorun alanlarının gazetecilerin mesleki tatminine olan etkileri ele alınmıştır.

1. Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, sevtap.demir@bozok.edu.tr

2. Arş.Gör, Yozgat Bozok Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, onur.gul@bozok.edu.tr

Anahtar Kelimeler: ücret, gazeteci ücretleri, güvencesizlik, geçinme, mesleki tatmin

Journalist Wages and Professional Satisfaction: Journalism in the Grip of Subsistence and Social Responsibility

Abstract

This article focuses on the effects of the wages received by journalists on their professional satisfaction. In the current period in Turkey, low wages and the difficulty of making a living are common problems for all workers. A journalist is a worker who lives on the wages he/she receives for his/her labour, but he/she also fulfils a social responsibility. Journalists, who assume the responsibility of defending and voicing the rights of social groups, also work for low wages and have difficulty in making a living. Therefore, this study aims to investigate how this situation affects their professional satisfaction. In the literature, 'journalists' salaries' have been considered as a part of the working conditions of journalists and have not been analysed as a stand-alone object of study. Therefore, it is thought that this study will make a contribution to the literature. In this study, firstly, the wages of journalists are analysed within the legal framework and the wages are presented in practice. Then, the flexible and precarious working conditions that determine wages are tried to be explained through a literature review. In the study, the data obtained from interviews with journalists working in different national media organisations were used to reveal the main problem areas related to wages today. Then, the effects of these problem areas related to wages on the professional satisfaction of journalists are discussed.

Keywords: wages, journalists' wages, precariousness, subsistence, professional satisfaction

Giriş

Emeğin ve çalışmanın karşılığı olan ücret, iş güvencesi ile birlikte iş sözleşmesinin en önemli unsuru ve aynı zamanda işçinin yaşam standartlarını belirleyen önemli bir ölçüdür. Bu anlamda iktisadi bir kavram olarak yasalarla güvence altına alınan ücret, toplumsal bir kavram olarak da işçilerin iş doyumlarını ve hayat kalitesini etkilemesi açısından ele alınması gereken bir konudur. Gazeteci, emeği karşılığında aldığı ücretle geçinen bir işçidir, ama aynı zamanda toplumsal bir sorumluluğu da yerine getirmektedir. Toplumsal kesimlerin haklarını savunmak ve dile getirmek gibi bir sorumluluk üstlenen gazetecilerin bu sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için öncelikle kendi haklarının güvence altında olması gerekmektedir. Fakat gazetecilik sektörü de, tüm dünyada ve Türkiye'de çalışma yaşamını belirleyen neoliberal ekonomi politikalarından bağımsız değildir. Bu ekonomi politikalarını karakterize eden esnek ve güvencesiz çalışma şekilleri

gazetecilik sektörünü de belirlemektedir. Aynı zamanda teknoloji alanında yaşanan değişimler de doğrudan gazetecilik sektörünü etkilemekte; dijitalleşme, gazetecilerin çalışma biçimlerini ve dolayısıyla ücretlerini de etkilemektedir.

Toplumların politik ve ideolojik yeniden üretim süreçlerine hizmet ettikleri için, diğer ekonomik alt sektörlerden farklılaşan medya sektörü aynı zamanda ekonomik saikle, yani kâr ve sermaye birikimi için üretimin söz konusu olduğu bir endüstridir (Sönmez, 2013:14; Kaya, 2016:12). Bu çerçevede içerisinde bir sermaye birikim alanı olarak medya endüstrisi, diğer endüstriler gibi piyasa koşulları altında kâr amaçlı üretim yapan bir endüstridir. Kâr maksimizasyonu, düşük maliyet ve yüksek verim isteği, tüm kapitalist işletmelerde olduğu gibi medya endüstrisi için de geçerlidir (Özdemir ve Kaderoğlu Bulut, 2016:87). Medya sektörünün de içinde bulunduğu dünya genelindeki iktisadi, siyasi ve ideolojik yapıya bakıldığında, son yıllarda, çalışanların hakları, çalışma saatleri, ücretleri ve çalışma koşulları anlamında bir geriye gidişten bahsetmek mümkündür. Medya sektörü de bunun bir parçasını oluşturmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2008).

Buna ek olarak Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu ekonomik koşullar tüm çalışan kesimler için zorlayıcıdır. Düşük ücretler ve yüksek enflasyon nedeniyle çalışan kesimin alım gücü düşmekte, "geçinme" giderek zorlaşmaktadır. Gazeteciler de bu koşullardan etkilenmektedir. Yapılan araştırmalar ve bu çalışmadan elde edilen veriler, gazetecilerin geçinmekte zorlandıklarını, yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini ve kendilerini "yoksul" olarak tanımladıklarını göstermektedir. Gazetecilerin ücretlerinin çok düşük olduğu, gazetecilerin aylarca ücret alamadığı ve yetersiz ücretler nedeniyle mesleği bırakanların sayısının giderek arttığı, gazetecilerin büyük bir bölümünün asgari ücretle iş güvencesinden yoksun olarak çalıştığı bizzat medya sahipleri ve yöneticileri tarafından bile vurgulanmaktadır (Karaca, 2000:144).

Bununla birlikte diğer mesleklerden farklı olarak gazetecilik mesleği uzun ve esnek çalışma saatleri ve zor ve riskli çalışma koşulları ile karakterize edilen bir meslektir. Ek olarak Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu siyasi iklim de gazetecilerin mesleklerini yapmasını giderek zorlaştırmaktadır. Ana akım medya, sahiplik yapısı olarak farklı alanlarda da yatırımları olan ve siyasi iktidara yakın birkaç şirketin kontrolindedir ve siyasi iktidar bunların dışında kalan medyayı ekonomik olarak tehdit edebilmektedir. Birçok gazeteci mesleklerini bırakarak kendi dijital mecralarında mesleklerini yapmaya başlamışlardır. Çalışmaya devam eden gazeteciler ise mesleklerini her an işsiz kalma korkusuyla ve bir gelecek kaygısıyla sürdürebilmektedir. Bütün bu koşullar düşük ücret ve geçinme zorluğuyla birleşince gazeteciler aldıkları ücretin yaptıkları işin karşılığı olmadığını düşünmektedir. Çoğu gazeteci mesleklerini eskisi gibi severek yapmadıklarını söylemektedir. Hatta yine çoğu mesleklerini bırakmayı düşündüğünü belirtmektedir. Bunun önündeki en büyük engel ise işsiz kalma korkusudur.

Bu çalışmanın amacı günümüzde gazetecilerin aldıkları ücretleri güncel verilerle ortaya koymak ve gazetecilerin bu ücretlerle geçinip geçinemediklerini sor-

gulamaktır. Sonunda ise ücretler ve geçinme zorluğunun mesleki tatminleri üzerinde nasıl etkileri olduğu ortaya konmuştur. Literatürde gazetecilerin ücretleri genellikle onların çalışma koşulları ve çalışma ilişkilerinin bir parçası olarak ele alınmış, ama doğrudan “gazetecilerin ücretleri” inceleme konusu yapılmamıştır. Bu makalenin doğrudan “gazeteci ücretleri” konusunu ele alması nedeniyle literatüre bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yine literatürde gazetecilerin çalışma koşullarının onların mesleki tatminine etkisi de inceleme konusu yapılmış fakat gazetecilerin aldıkları ücretlerin mesleki tatmine etkisi de tek başına araştırılmamıştır. Çalışmada gazetecilerin ücretleri öncelikle yasal çerçevesi ile ele alınmış ve ücretlerin uygulamadaki görünümü ortaya konmuştur. Daha sonra ücreti belirleyen esnek ve güvencesiz çalışma koşulları literatür taraması ile açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca farklı ulusal medya kuruluşlarında çalışan gazetecilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerle ücretlerle ilgili temel sorun alanları ortaya konmuştur. Daha sonra ise ücretlerle ilgili bu sorun alanlarının gazetecilerin mesleki tatminine olan etkileri ele alınmıştır.

Gazetecilik ve Ücret: Yasal Çerçeve ve Uygulama

Ücret, işverenin asli borcu olmasının yanı sıra, işçinin geçim kaynağı olması dolayısıyla da büyük önem taşımaktadır. İşçinin çalışmaktaki temel amacı, kendisi ve ailesinin geçimini sağlayacak olan ücrete hak kazanmaktır. İş sözleşmesinin temel unsuru olan ücret, işçinin emeğinin değeri ve karşılığı olduğu gibi işçilerin büyük çoğunluğunun tek geçim kaynağı olması sebebiyle de önemli bir sosyal faktördür (İskender, 2013). Ücrete ilişkin tanımlar çeşitlilik göstermektedir. Ücret her şeyden önce iktisadi bir kavramdır. Bu açıdan ücret; üretimde kullanılan zihinsel ve bedensel insan gücünün karşılığı olarak ödenen fiyattır (Karaçöl, 2009:29).

Ücret konusu birer işçi olmaları dolayısıyla gazetecileri de işverenleriyle ilişkileri bakımından yakından ilgilendirmektedir. Gazeteci ve işvereni arasındaki ilişkiler 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Hakkında Kanunda düzenlenmiştir. 1952 yılında kabul edilen ve Basın İş Kanunu olarak anılan bu kanunda 1961 yılında yürürlüğe konan 212 sayılı kanunla düzenlemeler yapılmış ve gazetecilere daha geniş haklar tanınmıştır. Kısaca 212 diye anılan Basın Kanunu'nun 1. maddesinde gazetecinin tanımına da yer verilmiştir. Buna göre, fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışan kimseler gazetecidir. Bu tanıma göre, gazeteci sayılabilmek için Basın İş Kanunu kapsamına giren işyerlerinde, ücret karşılığı, fikir ve sanat işlerinde çalışma şartı aranmaktadır (Aslan, 2023). Uluslararası Gazeteciler Federasyonu gazeteciye; asli, sürekli ve ücretli işi bir veya birkaç yazılı veya görsel-işitsel kitle iletişim aracına yazı veya resimle katkıda bulunmak olan ve kazancının çoğunu böyle sağlayan kişi olarak tanımlamıştır (Karaçöl, 2009:10). Gazetecinin hizmet akdinde işverenin asıl borcu da belirlenen ücreti ödemektir. 5953 sayılı Yasaya göre gazeteci ile işvereni arasında yazılı olarak yapılacak iş sözleşmesinde ücret miktarının belirlenmesi ve artış oranla-

rının da belirtilmiş olması zorunludur. Gazeteciye verilen ücret, asgari ücret seviyesinden aşağı olamaz ve gazetecinin konumuna göre belirlenir. Ayrıca sözleşmeye iki yılda bir terfi esası konulur. (a.g.e:32). Ücret çalışma karşılığı verilmekle birlikte, Basın İş Kanunu'nda hamilelik, askerlik, mahkûmiyet ve yayının iptali gibi durumlarda çalışma olmasa da verilir (a.g.e: 17).

Gazetecilerin ücretleri her ne kadar 212 sayılı Basın İş Kanunu ile belirlense de sektördeki en önemli sorun, uygulamada yasaların mutlak bir bağlayıcılığının söz konusu olmamasıdır (Göçer, 2024; Kaderoğlu Bulut, 2019; Seçkin, 2010). Örneğin aynı medya kuruluşu içerisinde birden çok gazetenin yayımlandığı günümüzde işveren, gazetecinin çalışma ürünlerini birden çok gazetede kullanabilmektedir. Ancak bunun için gazeteciye ek ücret verilmemektedir. Oysaki toplu iş sözleşmelerinde; “İşveren gazetecinin ürünlerini yurt içinde veya dışında başka bir yayın organına ücret karşılığı devrederse, elde edilen gelirin yarısı gazeteciye verilecektir.” şeklinde hükümler yer almaktadır. Bu anlamda gazetecinin ücret hakkı ihlal edildiği gibi emeği de karşılıksız olarak kullanılmaktadır (Karaçöl, 2009:32).

Diğer taraftan çoğu gazeteci zaten -görece çalışanlar adına olumlu maddeler içeren- 212 Basın İş Kanunu kapsamı dışında çalıştırılmaktadır. Kadrolu çalışanların çok sınırlı bir bölümü 212 sayılı Basın İş Kanunu kapsamında istihdam edilmekte; büyük bir bölümü ise İş Kanunu kapsamında, ya da “telif”li çalışma olarak istihdam edilmektedirler. (Göçer, 2024; Kaderoğlu Bulut, 2019; Seçkin, 2010; Yücesan-Özdemir, 2008).

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın (TGS) 2023 yılında 285 gazeteciyle yaptığı araştırma sonuçları gazetecilerin yüzde 45'inin 5953 sayılı Basın İş Kanunu (212) ile, yüzde 39'unun ise 4857 sayılı İş Kanunu ile çalıştığını ortaya koymuştur. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 2022 Mesleki Memnuniyet Araştırmasına göre ise (331 gazeteci ile yapılmıştır) gazetecilerin yaklaşık üçte biri (yüzde 32,3) bir medya kuruluşunda 212'li olarak (5953 sayılı Basın-İş Kanunu kapsamında) çalışmaktadır. Bir medya kuruluşunda 212 dışında istihdam edilen gazetecilerin oranı ise yüzde 20,2'dir (Kaderoğlu Bulut,2022)

Ücret Uygulamasının Çerçevesini Belirleyen Çalışma Koşulları: Neoliberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik

Kapitalizmin kâr oranlarının düşmesinin ardından dünya ekonomisinin 1970'lerde girdiği yapısal krize cevap olarak sunulan neoliberal politikalar esas olarak, yönetici sınıflarının üst kesimlerinin güç ve gelirlerinin yeniden tesis edildiği tümüyle yeni bir toplumsal düzendi (Dumenil ve Levy, 2007:25-26). Refah rejiminin krizi, ancak kâr oranlarının artırılmasıyla çözülebilirdi. Bunun içinse en uygun seçenek, emek üzerindeki sömürüyü artırmaktı. Bu nedenle neoliberal dönemin birikim süreci, işgücünün yeniden düzenlenmesini gerektirmekteydi (Göztepe, 2012:31). Başka bir deyişle, neoliberalizm, kapitalizmi korumak ve emeğin gücünü azaltmak amaçları doğrultusunda gelişen, kapitalizme özgü bir örgütlenmedir (Campbell, 2007:323; Saad Filho ve Johnston, 2007:17). Kapitalizmin yeniden örgütlenmesidir

(Campbell, 2007: 308). Harvey'e göre neoliberalizm, "İnsanlığın refahını arttırmanın en ideal yolunun, girişimci özgürlüğünün maksimizasyonu olduğunu ileri süren ekonomi politik pratiklerin teorisi. Girişimci özgürlüğü ise, özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ticaretle karakterize edilen kurumsal bir çerçeve ile mümkün kılınabilmektedir" (Harvey, 2012). Neoliberalizmin iktisadi politika açısından temel olan bileşeni, tam istihdamı amaçlayan devlet müdahaleciliğinin terk edilmesi ve emek piyasası esnekliğinin egemenliği. Emek örgütlerine karşı topyekün saldırı da buna eşlik etti (Lapavitsas, 2007:65). Neoliberalizmin temel hedeflerinden biri, emek maliyetlerinin düşürülmesidir, güvencesizleştirme ve sendikasılaştırma da bu amaca hizmet eder (Birelma, 2014: 63). Neoliberalleştirme politikaları ile sadece işçilerin ücretleri düşmez, çalışma koşulları da kötüleşir (Birelma, 2014:66). Campbell'a göre neoliberalizm, "Müdahale etmeme ideolojisiyle, toplumsal yaşamın her alanına yapılan müdahalelerdir, çünkü, uluslararası seçkinlerin bütünleşmesine ve tüm ülkelerde yoksulların tabi kılınmasına dayanan bir düzenlemeyi dayatır" (2007:19).

Esneklik

Kapitalizmin ikinci evresinde sermayenin en önemli kazanımlarından biri de esnekliktir. Esneklik, yalnızca işgücü piyasasının sermaye lehine kuralsızlaştırılmasını değil, aynı zamanda sermayenin maliyet esnekliğinin sağlanmasını da kapsamaktadır (Göztepe, 2012: 23). Oğuz'a göre, esneklik ve güvencesizlik, birlikte gelecek kaygısını doğurur: "Esneklik kavramı, sermayenin işçileri istediği zaman, istediği kadar ve istediği biçimde istihdam etme serbestisine sahip olmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla esneklik somut ifadesini işgücü piyasasının kuralsızlaştırılması ve parçalanması yoluyla kısa süreli, yarı-zamanlı, geçici, sözleşmeli, mevsimlik, düzensiz çalışma gibi farklı istihdam biçimlerinde bulur. Güvencesizlik ise temelde iş güvencesinden ve sosyal haklardan yoksun olma ve bu nedenle sürekli olarak gelecek kaygısıyla yaşama anlamına gelir" (Oğuz, 2012: 231). Richard Sennett, "endişe" kavramını kullandığı bu sürekli olarak geleceğe yönelik duyulan kaygının, yeni kapitalizmin ve neoliberalizmin sürekli riskle dolu ortamından kaynaklandığını söyler (Sennett, 2012: 96). Esneklik, işçiyi özgürleştirecek koşulları değil, tersine yeni iktidar ve kontrol yapıları üretir (Sennett, 2012: 46). Bu süreçte işçilerin belirli süreli iş sözleşmeleriyle tam gün ve sürekli olarak bir işyerinde çalışma olanağı kalkmıştır (Löle, 2012: 105). Esnek çalışma, gerçekte, hiç kimsenin uzun vadeli istihdam garantisine sahip olmadığı, çalışanların, kurum/sirket içindeki konumlarının değişken koşullara uyumlanma yeteneğine endekslendiği, insanların kendilerini daha az değerli ve her an vazgeçilebilir hissettiği, bu nedenle de güvensizlik duygusunu deneyimledikleri bir dünyadır (Webb, 2004'ten aktaran İlhan, 2007:237). İlhan için çalışanlar açısından esnekliğin anlamı, yaşam boyu iş güvencesinin yok olması, sürekli iş yerine geçici projeler ve bunlara eşlik eden güvensizlik ve kayıtsızlık duygusudur. Esneklik, kapitalizm için işçilere hiçbir güvence vermeden kârlarını arttırmanın bir yoludur (İlhan, 2007).

Yücesan Özdemir medyada esneklik uygulamalarını şöyle sıralar:

“Medyada emek maliyetini azaltmak üzere ilk olarak istihdam olanakları azaltılmaktadır. Medyada esnekliğin diğer bir tezahürü, “iş güvencesi”nin ortadan kalkmasıdır. “Stajyer”lik süreleri sürekli olarak uzamaktadır. “Stajyer”lik sonrası dönem, “kaşeli çalışma” adı altında, haber başına ücret ödenen gene kadrosuz ve sigortasız çalışma biçimidir. Diğer bir esneklik uygulaması, “free-lance muhabirlik ve yazarlık” kurumunun geliştirilmesidir. Bu durumda, “telif ücreti” üzerinden çalışan sigortasız, sosyal güvencesiz ve örgütsüz basın çalışanlarını bulmak mümkündür. Esnekliğin bir diğer görüntüsü ise “havuz sistemi” denilen yöntemle, basın çalışanın tek ücret karşılığında birkaç gazete ve televizyona hizmet vermesidir. Esnek çalışma, örgütsüz çalışma demek olduğundan medya sendikadan arındırılmıştır” (Yücesan-Özdemir, 2008).

İş Güvencesi ve Güvencesizleşme

Neoliberal dönemde esneklikle birlikte çalışma koşullarını belirleyen ikinci bileşen güvencesizleşmedir. Özsever, güvencesiz istihdamın özelliklerini şöyle sıralar: “Kısa süreli çalışma, iş garantisinin olmaması; düşük ücret, kimi zaman yasal asgari ücretin de altında ücret; düşük sigorta primi nedeniyle düşük emekli maaşı; iş sağlığı ve iş güvenliği hakkının daraltılması; kıdem tazminatı ve benzeri ödemelerden yoksun kalabilmek, toplu sözleşmeli ve grevli sendikal haklardan yoksun bulunmak” (Özsever, 2012: 275).

Medya endüstrisinde gazetecilerin çalışma hayatına ilişkin en önemli sorunların başında istihdam güvencesi gelmektedir. Göçer ve Atabek’in (2020) yaptığı araştırma kapsamında gazeteciler çalıştıkları kurumlarda istihdam güvencesinin niteliğini ve süresini belirleyen tek kaidenin yasalardan ziyade işverenle kurulan ya da idari yöneticilerle oluşturulan bağın derecesi olduğunu söylemektedir. Buna göre gazeteci, sözlü olarak oluşturulan bir güven akdinde çalışmaktadır. Bu akdin koşulları tamamen işverenin inisiyatifiyle belirlenmekte, gazetecinin yalnızca bu koşullara tabii olması beklenmektedir. Dolayısıyla medya sektöründe gazetecilerin istihdam güvencesi, gazetecilerin de sıkça belirttiği üzere, sözlü ve ikili ilişkiler yoluyla gerçekleşen bir süreçtir. Bu durum sektörde aynı zamanda yoğun bir belirsizliğin de olduğunu göstermektedir (Göçer ve Atabek, 2024: 242).

Gazeteciler arasında günümüzde en yaygın güvencesiz çalışma biçimi freelance çalışmadır. Freelance gazeteci, bir işverene bağımlı olarak çalışmayan, ürettiği haberleri bir veya birden fazla işverene satan kişidir (Çiğdem ve Erdoğan, 2020: 252). Freelance gazetecilerin hastalık izni, tatil ücreti ya da emeklilik tazminatı gibi haklara sahip olmaması genel ücret oranlarının düşmesine neden olmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında, freelance gazetecilere, ortalama gazeteciden daha düşük bir ücret ödenmektedir. Hatta birçoğunun asgari ücretin bile altında ücret aldığı görülmektedir. Yayıncı ya da editör, freelance gazeteci-

den bitmiş bir haberi satın almaktadır. Dolayısıyla haberi üretirken sarf edilen zaman ve katlanılan çaba bu alışverişte ücrete dahil edilmemektedir (a.g.e: 254). Onlar, düşük ücretle çalışmanın yanısıra, ücretlerini zamanında alamama sorunu ile de karşılaşmaktadır. Bu kişilerin ücretlerini zamanında ya da hiç alamamalarının sebeplerinden biri işverenlerle iş anlaşmalarını yazılı bir sözleşmeye dayalı gerçekleştirilmemeleridir (a.g.e:255).

Sarphan Uzunoğlu'nun (2018), Türkiye'deki T24, Diken, Duvar, Journo, P24, Artı Gerçek gibi dijital doğumlu mecralara içerik üretmekte olan 35 serbest muhabirle yaptığı görüşmelere dayanan araştırmasına göre, 35 kişiden yalnızca ikisi çalıştıkları sürece sigortalı olduklarını dile getirmiştir. Aynı şekilde, söz konusu eser sözleşmeleri olduğunda da, serbest çalışanlardan yalnızca yüzde 20'si ürettikleri içerikler için sözleşme imzaladıklarını ifade etmişlerdir. Yani, iş akitleri söz konusu olduğunda sözlü anlaşma ya da özel mesajlaşmalar dışında bağlayıcılığı olan bir belge çoğu üretim sürecinde sağlanmamaktadır. Bazı mecralarda üretilen içeriğin boyutu ve türüne göre içeriğe ödenen telif değişse de, çoğunlukla sabit telifler verilmektedir. En çok yakınılan unsurlardan biri olan ödemeler sorulduğunda çoğunluk ödemeleri bir ay içerisinde alabildiklerini ifade ederken, katılımcılardan 8'i ödeme almanın bir aydan daha uzun süre alabildiğini söylemektedir. Araştırmaya katılan gazetecilerden yaklaşık yüzde 51'i gazetecilik dışında bir alandan para kazandıklarını söylemektedir (Uzunoğlu, 2018:206-207).

Çalışma, serbest çalışmanın yalnızca endüstriye yeni giren gazeteciler ya da gazeteci adaylarına ait bir patern olmadığını, sektörel tecrübesi uzun zaman dilimine dayananların da serbest çalışma rejimine kaydığını ortaya koymuştur (a.g.e:208). Yine aynı araştırmaya göre, gazeteciler, sürekli olarak çalışabilecekleri fiziki bir mekan ihtiyacı içerisinde ve birçoğu tam zamanlı çalışma rejimine geri dönmek istemektedir (a.g.e:211).

Gazeteci Ücretleri

Bu başlık altında gazetecilerin ücretleri ile ilgili temel sorun alanları literatür ve gazetecilerle yapılan görüşmeler ile ortaya konmuştur. Bunlardan ilk öne çıkan, düşük ücret (asgari ücret), ikincisi gazetecilerin yasayla belirlenen günlük 8 saati aşan çalışma saatlerine ek olarak hafta sonu ve bayramları da içeren fazla mesailerinin karşılığının ödenmemesidir. Diğer önemli bir sorun alanı, alanda belli bir ücret standardının olmaması ve ücretlerin bireysel olarak belirleniyor olması ve buna bağlı olarak kurumdan kuruma, mecradan mecraya değişen ücret farklılıklarıdır. Gazetecilerin ücretleri ile ilgili olarak öne çıkan bu unsurların gazetecilerin geçinme ve mesleki tatminine olan etkileri ise "Ücretler ve Geçinmenin Mesleki Tatmin Üzerindeki Etkisi" başlığı altında tartışılmıştır. Araştırma sonuçlarına geçmeden önce çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

Yöntem

Çalışmanın araştırma deseni ve tasarımı nitel araştırmadır. Nitel araştırma çok farklı kavramları içine alan genel bir “şemsiye kavram” olarak nitelendirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018:40). Nitel araştırma, “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (a.g.e:41).

Çalışmanın veri toplama tekniği, farklı kurumlarda çalışan gazetecilerle kısa görüşmelerdir. Toplumsal araştırmalarda en çok kullanılan tekniklerden biri de görüşme tekniğidir. Niteliksel araştırmalara özgü bir teknik olan görüşme, iletişim araştırmalarında da yoğun olarak kullanılmaktadır. Tekniğin çıkış noktası, “insanların ne düşündüğünü öğrenmek istiyorsan, onlara sor” ilkesidir (Geray, 2017:158). Görüşme, oldukça esnek bir araştırma aracıdır. Bu araç, araştırma sürecinin her basamağında kullanılabilir:

- Hipotez üretmek veya daha detaylı bir araştırmanın başlangıç aşamasında
- Diğer veri toplama araçlarının pilot uygulamasında veya doğrulanmasında
- Temel veri toplama aracı olarak veya
- Verilerden elde edilen çıkarımların doğruluğunun ve temsil edilebilirliğinin kontrolünde yer alabilir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2020: 158)
- Görüşme bir bütünsel yorumlama yöntemidir. Görüşmeden elde edilen küçük veri parçalarının ötesinde tüm veriler büyük resmi yani araştırmanın ana temasını oluşturur (a.g.e:158).

Çalışma kapsamında farklı ulusal gazete, ajans, televizyon ve dijital gazetelerde çalışan toplam 10 kişiyle görüşme yapılmıştır³. Bu kişilerin dağılımında daha genel bir tablo ortaya koymak ve karşılaştırma yapabilmek için, kamu kurumu ve özel sektörde çalışanlar; deneyimli ve daha az deneyimli gazeteciler, gazete ve televizyonda çalışan gazeteciler, geleneksel medya ve internet medyasında çalışan gazetecilerin dengeli olmasına dikkat edilmiştir. Bu kişilere kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu kişilerin isimlerine çalışmada yer verilmemiş, “gazeteci” yi temsilen “G” harfiyle G1, G2... şeklinde kodlanmıştır. Yapılan görüşmelerin amacı, gazetecilerin ücretleri ile ilgili güncel veriler ortaya koymaktır. Görüşme yapılan gazeteciler yalnızca kendi kurumları ile ilgili olarak değil, genel olarak sektördeki ücret eğilimleri ile ilgili de bilgi vermişlerdir. Dolayısıyla görüşülen kişi sayısı güncel verileri elde etmek açısından yeterli görülmüştür. Daha fazla sayıda gazeteciye görüşme talebi iletilmiş fakat konunun “ücretler” olduğu söylendikten sonra birçok gazetecinin görüşme yapmak istememesi, daha fazla kişiyle görüşme yapılmasında önemli bir engel oluşturmuştur. Bu durum çalışmanın sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır.

Yine de yapılan görüşmelerin gazetecilik sektöründeki ücretler ile ilgili ortalamaya bir fikir verdiği düşünülmektedir. Görüşmecilere sorulan soruların asıl

3. Görüşmeler için Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilim Etik Kurulu'ndan 21.11.2024 tarihli 19/54 karar no'lu Etik Kurul izni alınmıştır.

amacı, gazetecilerin güncel ücret düzeylerini ve ücretlerle ilgili temel sorun alanlarını ortaya koymaktır. Bu nedenle görüşmelerde cevabı aranan sorular, “ne kadar ücret alıyorsunuz”, “aldığınız ücret geçim masraflarınızı karşılamaya yetiyor mu”, “aldığınız ücretin emeğinizin karşılığı olduğunu düşünüyor musunuz” ve “aldığınız ücretin mesleki tatmin ve yaşam memnuniyetiniz üzerinde nasıl bir etkisi var” sorularıdır. İlk soruya görüşmecilerden çok azı tam olarak aldığı ücreti söyleyerek cevap vermiştir. Ama hepsi gazetecilik sektörünü tanıyan kişilerdir ve bu soruya hem kendi aldıkları ücretleri hem diğer kurumlardaki ücretleri kıyaslayarak ortalama birer cevap vermişlerdir. Bu sorunun cevabı için gerekli olan süre çok uzun olmadığından yüz yüze ve derinlemesine görüşme yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu nedenle görüşmeler telefonla gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında not tutularak görüşmeler kaydedilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilere dayanarak gazetecilerin ücretleri ile ilgili olarak saptanan temel sorun alanları şöyle sıralanabilir:

Temel Sorun Alanları ve Alandan Notlar

Düşük Ücret (Asgari Ücret)

Görüşme yapılan gazeteciler özel sektörde işe yeni başlayan bir gazetecinin asgari ücretle işe başladığını, sonraki yıllarda deneyime bağlı olarak bu ücretin arttığını belirtmiştir. Bununla birlikte bu artış oranının fazla olmadığını ve deneyimli gazeteciler ile işe yeni başlayan gazeteciler arasında belirgin bir ücret farkının olmadığını da eklemişlerdir. Başka bir deyişle denilebilir ki, deneyimli gazetecilerin aldıkları ücret de düşük kalmaktadır. Bu tutar, Anadolu Ajansı ve TRT’de daha fazladır. Anadolu Ajansında yönetici pozisyonunda olan G3, ajansta yeni başlamış muhabirin 30 bin TL ücret aldığını, 10 yıllık gazetecinin ise 40-50 bin TL arası ücret aldığını belirtmiştir. TRT’de kadrolu olarak 15 yıldır çalışan G4 ise, 70 bin TL ücret aldığını, burada kadrolu olarak işe yeni başlayan muhabirin ise 40-50 bin TL arasında ücret aldığını belirtmiştir. Özetle Türkiye’de özel sektörde işe yeni başlayan bir muhabir asgari ücret almakta ama bu tutar deneyimle doğru orantılı bir şekilde artış göstermemektedir. Ek olarak Anadolu Ajansı ve TRT’de işe yeni başlayan bir gazeteci asgari ücretin üzerinde ücret almakta fakat buralarda da yine ücret deneyimle doğru orantılı şekilde artmamaktadır.

Gazetecilerle ilgili yapılan araştırmalarda da genel olarak gazetecilerin asgari ücretle çalıştıkları ortaya konmuştur (Göçer ve Atabek, 2024; Kaderoğlu Bulut 2019; Kızılca ve Kızılca, 2018) Öyle ki, sektörde asgari ücret almak ve maaşların gününde yatırılması da gazeteciler için bir ayrıcalık olarak görülmektedir (Göçer ve Atabek, 2024:105).

TGS 2023-2024 Basın Özgürlüğü Raporu kapsamında 230 gazeteciye uygulanan anketin sonuçlarına göre, gazetecilerin yarısından fazlasının aylık gelirleri 17 bin TL ile 30 bin TL aralığındadır. Raporda TGS’nin anketine verilen şu yanıt paylaşılmıştır:

“Merhabalar öncelikle gönderdiğiniz anket için teşekkür ederim. Ben Ajansı ... Büro Şefiyim. Yerel ve ulusal basın olmak üzere personellere bankadan ödeme yapıldığında asgari ücret yatırılmaktadır. Devamında ise bu yatırılan o ücretten elden kesinti yapılmaktadır. Şu anda aylık 10 bin TL'ye kadar hem yerelde hem de ulusalda çalışan arkadaşlar var. Ben 15 yıldır gazetecilik yapıyorum. Hiçbir zaman asgari ücret almadım. Sürekli asgari ücretin 3 ila 4 bin TL aşığınsında aldım. Benim gibi bir sürü çalışan arkadaşlarımız var. Evet sigortamız yatıyor ama asgari ücret alamıyoruz. Ek iş yapmak istiyoruz ama yapamıyoruz. Çünkü telifli haberlerde açık imza kullanamadığımız için bunu da yapamıyoruz. O kadar gazetecilerle ilgili çalışan dernekler var ancak bu derneklerin gazetecilerin durumlarının iyileştirmeye dönük bir çalışmaları ve adımları bile yok. Evli ve bir çocuğum var. Onlara bakmak için gazetecilik dışında parttime işler yapmaya çalışıyorum.”

Gazeteciler Cemiyeti Medya İzleme Raporu 2023 verilerine göre ise⁴; araştırmaya katılan her üç gazeteciden biri (yüzde 36,7) asgari ücret ve altında ücret almaktadır. Gazetecilerin beşte biri (yüzde 20,7) 11.403-16.000 TL, yüzde 15,7'si ise 16.001-20.000 TL aralığında ücrete sahiptir. 20.001-25.000 bandında ücrete sahip olanlar yüzde 7,7, 25.001-35.000 aralığında ücret alanlar ise yalnızca yüzde 8 düzeyindedir. 35.000 TL'nin üzerinde ücrete sahip olanların oranı ise oldukça düşüktür (yüzde 4,4). Gazetecilerin yüzde 84'ü aldığı ücretin emeğinin karşılığı olmadığını düşünmektedir (Medya İzleme Raporu, 2023-2, M4D Projesi: 24).

Fazla Mesai Ücretlerinin Ödenmemesi

Görüşme yapılan gazeteciler, uzun mesai saatlerinin mesleğin ayrılmaz bir parçası olarak var olduğunu ve bunun karşılığında fazla mesai ücreti almadıklarını belirtmişlerdir. G4, aldığı ücrete TRT Kanunu kapsamında verilen “özel hizmet tazminatı” ve “fazla mesai ücreti”nin de dahil olduğunu ama ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar herkesin aynı “fazla mesai ücreti”ni aldığını belirtmiştir.

Her ne kadar Basın İş Yasasında fazla çalışma tanımlanmış ve hemen ilk maaşla birlikte fazla mesai ücretinin ödenmesi istenmişse de uygulamalar genellikle bu yönde olmamıştır. Muhabirler fazla mesailerinin karşılığını düzenli alamamakta, genellikle işten atılana ya da ayrılana dek bu konuda işverenden talepte bulunamamaktadırlar. Muhabirlerin hemen tümü haftanın altı günü, çoğu zaman akşam saatlerinin büyük bölümünü de içine alacak biçimde, bayram tatillerinde, diğer resmi tatillerin büyük bölümünde çalışmaktadır (Seçkin, 2010: 83). TGS (2023) araştırmasına göre de her üç gazeteciden biri fazla mesai yaptığını ve bu mesailerin ücretlendirilmediğini belirtmiştir.

Kaderoğlu Bulut (2019: 262-263), fazla mesailerin ödenmemesine ilişkin üç

4. 2023 yılı sonunda Ekim-Aralık aylarında internet üzerinden 401 gazetecinin katılımıyla yapılan anket sonuçlarına dayanmaktadır.

farklı uygulama olduğunu belirtmektedir: İlki, fazla mesainin ödenmediği, bunun gazetecilere imzalatılan sözleşmelerle yasal hale getirildiği, ya da sözleşmeye gerek duymadan kurum tarafından fiilen yok sayıldığı durumlardır. Bu durumlarda gazeteci ancak işten ayrıldığında/atıldığında fazla mesai ücretlerini talep etmektedir. Bu süreç çoğunlukla yargı konusu olmakta ve mahkemeye taşınmaktadır. İkinci uygulama, söz konusu ödemelerin düzensiz ve gerçek fazla mesai süreleri dışında ödenmesidir. Bu durumda kurum zaman zaman toplu ya da birkaç parça halinde fazla mesai ödemesi yapmaktadır, fakat bu ödemeler gerçek fazla mesai sürelerinin altındadır. Üçüncü uygulama ise, maaşlara eklenen standart “fazla mesai ödemesi” kalemidir ancak bu ödemeler de gerçek sürelerin altındadır hatta kimi durumlarda bu kalem nedeniyle maaşların düşürülmesi söz konusu olmaktadır.

Ücret Standardının Olmaması ve Ücret Farklılıkları

Görüşmelerden ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri de, alanda belli ücret aralıkları olmasına rağmen, bunun yasal çerçevesi ve standardının olmamasıdır. Anadolu Ajansı ve TRT için görece standart ücretler olsa da özel sektör için bu tutarlar tümüyle değişkenlik göstermektedir. Görüşülen tüm gazeteciler bunun kurumdan kuruma ve kişiden kişiye göre değiştiğini söylemektedir. Örneğin daha yüksek sermayeli ana akım gazetelerin diğer gazetelere göre, yine ana akım televizyon kanallarının diğer kurumlara göre, genel olarak televizyonların gazetelere göre daha fazla ücret verdiğini düşünmektedirler. Diğer bir ücret farklılığı ise kamu kurumları ile özel sektör arasında yaşanmaktadır. Kamu kurumu olan TRT ve doğrudan kamu kurumu olmasa da Anadolu Ajansında ücretler özel sektöre göre daha yüksektir. Bununla birlikte bu kurumlarda da tam olarak bir ücret standardı bulunmamaktadır. TRT’de kadrolu olarak çalışan G4, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Kadrolu ise Devlet Memurları Kanunu ve TRT Kanununa göre belirleniyor, ama yarıdan fazlası TRT kadrosu değil, sözleşmeli. Burada da tamamen İnsan Kaynakları ile gazetecinin arasında yapılan bireysel sözleşmeye dayanıyor ücret. Şu an yeni başlayan muhabir benden fazla ücret alabilir. Kimse bilmez ve konuşulması yasaktır. Hatta birbirine aldığı ücreti söylemek işten atılma nedenidir. Tabi ki ücret konusunda çarpıklıklar ve adaletsizlikler var, bir standardın olması gerekir.”

Bununla birlikte tüm gazeteciler, eskiden yöneticilerle muhabir kadrosu arasındaki ücret farkının daha fazla olduğunu ama artık o makasın daraldığını, çünkü artık yöneticilerin de düşük ücretler aldığını belirtmişlerdir. Ücretler kurumdan kuruma değişiklik gösterdiği gibi (örneğin özel sektörde çalışan bir gazeteci, yine başka bir özel sektörde çalışan ve aynı deneyime sahip başka bir gazeteciden fazla ücret alabilmektedir); kişiden kişiye göre de değişiklik göster-

rebilmektedir (aynı kurumda çalışan daha deneyimli bir gazeteci o kurumdaki daha az deneyimli bir gazeteciye göre daha düşük ücret alabilmektedir). Bu durum, sektörde ücretlerin tümüyle bireysel olarak belirlendiğini göstermektedir. Bu nedenle görüşmeciler sektörde ortalama bir ücret bilgisi verememektedir.

Bununla birlikte ortalama olarak bir ücret tutarı veren, uzun yıllardır gazetecilik yapan G1, işe yeni başlayan gazetecilerin asgari ücret aldığını, gazetede çalışanlar için ücretlerin maksimum 30 bin TL; televizyonda ise 50 bin TL civarında olduğunu; bu ücretlerin kamu kurumlarında ise 60 bin TL civarında olduğunu belirtmiştir. 212 sayılı kanun kapsamında çalışıp emekli olan G1, şu anda ise telifli çalıştığını belirtmiştir. G1, telif ücretlerinin de her kurumda farklı olduğunu; belli bir telif ücretinin olmadığını da dile getirmiştir.

Görüşme yapılan gazetecilerin ortak görüşü, televizyon ve gazetede ücretlerin daha yüksek, internet sitelerinde ise daha düşük olduğu yönündedir. Fakat internet haber sitesi yöneticisi G2, ücret skalasında televizyon-gazete-internet siteleri diye bir sıralama olmadığını, eskiden televizyon ve gazete arasında böyle bir sıralama olduğunu ama şu an bunun da değiştiğini belirtmiştir:

“Eskiden televizyonda ücret gazetelere göre daha fazlaydı. Çünkü televizyonda daha az kişi çalışırdı, gazetelerde daha fazla kişi çalışırdı. Şimdi öyle değil, gazetelerde de az kişi çalışıyor. Çok büyük ana akım bir televizyon kanalında çalışan 12 yıllık deneyimli bir muhabir bugün 28 bin lira ücret alıyor, tanıdığım için biliyorum. Ama başka bir gazetede çalışan yine aynı yıllık deneyime sahip biri 40 bin lira alıyor. Yani televizyon-gazete-internet diye bir sıralama yok. Ulusal ana akım televizyonda çalışan çok muhabir tanıyorum gazetelerin de internet gazetelerinin de çok altında ücret alıyor.... Tam rakam veremem ama, eğer özel bir transfer değilse stajyerlikten yetiştirdiğimiz biriye -ki biz onu tercih ediyoruz- yeni başlatacağımız bir çalışanı asgari ücretin biraz üzerinde bir ücretle alıyoruz. Tabi ki yeterli değil ama bu yoksulluk ve ekonomik kriz şartlarında bu olabiliyor. Ama ana akım büyük sermayeli yerler dediğimiz gazete ve televizyonlar asgari ücretle alıyor. Asgari ücret artık zaten Türkiye’de bir skala oldu, yalnızca gazetecilik alanında değil, tüm sektörlerde böyle asgari ücretle işe alınır.”

G2, çoğu internet haber sitesinin, çalışanlarına gazete ve televizyonlara oranla daha yüksek ücret ödüyor olmasının nedeninin, bu kurumların çoğunun sendikası ve toplu sözleşme yapılan kurumlar olması olduğunu belirtmektedir:

“İnternet sitelerinin çoğu zaten sendikalı olmayı tercih eden kurumlar ve sendikaların olduğu yerlerde de her zaman ücretler daha yüksek. Piyasanın çok üzerinde sendikalı internet haber sitelerinde çalışan insanlar var.”

Gazetecilik iş kolunda en fazla toplu sözleşme yapan sendika olan TGS'nin, toplu sözleşme yaptığı kurumlara bakıldığında bu kurumların internet gazeteleri olduğu görülmektedir⁵. Gazetecilik sektöründeki örgütsüzlük, gazetecilik sektöründeki güvencesizleşmeyle birlikte, sektörde belli bir ücret politikası olmaması ve düşük ücretler üzerinde belirleyici bir faktördür. Sendikal güvencelerden yoksun medya kuruluşlarında gazetecilere uzun çalışma saatleri dayatılmakta ayrıca yapılan fazla mesailer ödenmemektedir. Yine sendikal güvencelerden yoksun medya kuruluşlarında gazetecilerin, ücret ve çalışma koşulları üzerinde neredeyse hiç pazarlık hakkı yoktur” (Şahin ve Coşkun, 2024).

Ücret farklılıkları ile ilgili bir diğer göze çarpan konu, gazetecilerin önceki yıllarda aldıkları ücretleri ve günümüzdeki gazetecilerin ücret kıyaslamalarıdır.

“Eskiden bir memurun ücretinin 3-4 katını alıyorlarmış TRT’de. Ben ilk işe girdiğimde iki öğretmen maaşı idi aldığım ücret. Şimdi bir öğretmen maaşı. Öğretmenlerin işini küçümsediğim için değil ama en azından düzenli çalışma saatlerine sahipler.” (G4)

Özellikle uzun yıllardır gazetecilik yapan ve emekli olan gazetecilerin bu konuda söyledikleri kayda değerdir. G5, 1990’lı yıllarda gazeteciliğe başladığını söyleyerek şunları söylemiştir:

“Ben gazeteciliğe, asgari ücretin üç katı ücret olarak başladım. Şu anda işe yeni başlayan herhangi bir gazetecinin bu ücreti alması mümkün değil. 212’den kadrom yapıldı, basın kartımı hemen aldım, şimdi bunlar yapılmıyor. Sadece ücretler konusunda değil, haklar, mesleğin güvenilirliği, gazeteciliğin yapılışı, haberin yazımına kadar her anlamda bir geriye gidiş var.”

Görüşme yapılan gazeteciler, sektörde çalışan gazeteci sayısının önceki yıllara göre oldukça azaldığını ve tüm kurumlarda az sayıda gazeteci çalıştığını söylemektedir. Anka Ajansta editörlük yapan G6, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Hürriyet’in Ankara bürosu 50-60 kişiydi. Şimdi 15 kişi herhalde. Eskiden uzmanlaşma vardı, her alanı takip eden muhabir farklıydı, Hepsi kalktı, adliye muhabirliği, yargı muhabirliği...Bir meclis muhabirliği kaldı. Az personelle işlerini götürme derdinde kurumlar. Çünkü oralardan haber alma ihtiyacı da kalktı. Bütün alanları kapattı hükümet. Uzman muhabire ihtiyaç kalmadığı için de kurumlar gazeteci işe alacakları zaman ya yeni mezun kişileri tercih ediyorlar çünkü düşük ücret veriyorlar, ya da düşük ücretle çalışmaya razı olacak deneyimli muhabir alıyorlar.”

5. TGS'nin yetkili olduğu medya kuruluşları şunlardır: Evrensel, Bianet, Dokuz Eylül, Refinitiv, Gazete Duvar, Podfresh, İz Gazete, AFP, BBC, AP, Dokuz8 Haber, Medya A.Ş., Yenigün, EPA Aralık, Diken, ANKA, Artı Gerçek, Artı TV, Reuters.

Ücretler ve Geçinmenin Mesleki Tatmin Üzerindeki Etkisi

Çalışma kapsamında görüşme yapılan tüm gazeteciler, her geçen yıl ücretlerinin bir önceki yıla göre daha da düştüğünü ve aldıkları ücretle ucu ucuna geçinebildiklerini ifade etmiştir. Bunun ülkedeki enflasyonla da ilgili olduğunu ve sadece gazetecilerin değil, tüm çalışan kesimler için alım gücünün düştüğünü de eklemektedirler. 18 yıllık muhabir olan ve özel bir kurumda çalışan G7, 50 bin TL aldığını, eşinin de çalıştığını ve o şekilde geçinebildiğini, diğer türlü tek maaşla geçinebilmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. G8 ise şunları söylemiştir:

“Geçinme ile ne kastettiğimize bağlı. İyi bir muhitte iyi bir evde oturmak, senede bir kez yurtdışına tatile gitmek, her hafta kültürel sınıfsal etkinliklere katılmak ya da dışarı çıkıp sosyalleşmeyi kastediyorsak şu an hiçbir gazetecinin böyle bir yaşam standardı olduğunu düşünmüyorum. Eskiden vardı ama. Şu anda da medyada ancak çok üst düzey yönetici konumundaki gazetecilerde böyle yaşayanlar vardır. Şu anda Türkiye’de hiçbir çalışanın böyle bir yaşam standardı yok, gazetecilerin de yok. Kiramızı ödüyoruz, işe gelip gidiyoruz ve gıda ve beslenmeye para ayırıyoruz. Geçinme bu ise bu şekilde geçiniyoruz. Yani yalnızca temel ihtiyaçlarımızı karşılayabiliyoruz.”

Yine tüm görüşmeciler yaptıkları işin zor, stresli ve riskli bir iş olduğunu ve aldıkları ücretlerin yaptıkları işin karşılığı olmadığını da ifade etmişlerdir. Gazeteciliğin zor, stresli ve riskli bir iş olması yalnızca uzun ve esnek çalışma saatlerinin olması, mesai kavramının olmaması ya da savaş, çatışma gibi alanlarda bulunma gerekliliği gibi etkenlerle sınırlı değildir. Türkiye’nin içinde bulunduğu siyasi iklim gazetecilerin hemen her zaman söyledikleri bir söz veya yaptıkları bir haber nedeniyle işten çıkarılma hatta tutuklanma tehdidiyle karşı karşıya kalmasına yol açmakta, bu da gazeteciler üzerinde fazladan bir baskı oluşturmaktadır. TRT çalışanı G4, bu baskı nedeniyle çoğu meslektaşının işi bıraktığını söylemiş ve bu baskıyı “sürekli tetikte olmamız gerekiyor” diye ifade etmiştir:

“Aldığımız ücret kesinlikle yaptığımız işin karşılığı değil. Daha geçenlerde bir arkadaşımız işi bıraktı. Çünkü TRT’de çalışmak ekstra zor ve stresli. Katlandığımız stres buna değmiyor. Yaptığımız, söylediğiniz her şey hükümete mal ediliyor çünkü. NTV’de yapılan bir hata görmezden gelinemez, burada gelinemez. Sürekli tetikte olmamız gerekiyor. Bir de yayıncılık anlayışı da değişti, saat başı bülten var. Yemeğe, çaya çıkmadan çalıştığımız günler oluyor.”

Gazetecilerle ilgili yapılan çalışmalar, çalışanların ücretlerinin sadece hayatta kalmalarına yetecek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Dirik (2012)’in araştırması, gazetecilerin mevcut yaşam standardından memnun olmadığını, gelirlerinin azlığı nedeniyle öncelikle zorunlu yaşamsal ihtiyaçlarını karşıladıklarını

daha sonra diğer ihtiyaçlarına pay ayırmaya çalıştıklarını ortaya koymuştur. Kaderoğlu Bulut (2019)'un araştırmasına göre de, gazeteciler aldığı ücretin emeğinin karşılığı olmadığını düşünmektedirler. Bu düşüncelerinde çalışma koşulları ve uzun çalışma saatleri gibi faktörlerin etkisi büyüktür. Çalışanların kendi arasında gözlemlenen ciddi ücret farkları da aldığı ücretin emeğinin karşılığı olmadığını söyleyenler için önemli bir sorun kaynağıdır. Aldığı ücretin emeğinin karşılığı olduğunu düşünen az sayıdaki gazeteci ise bu düşüncelerini ülkedeki genel duruma nazaran ücretlerin görece iyi olduğu savına dayandırmaktadır (Kaderoğlu Bulut, 2019: 291-292).

TGS 2023-2024 Basın Özgürlüğü Raporu'na göre ise "gazetecilerin yalnızca yüzde 1'i elde ettikleri gelirle tüm ihtiyaçlarını karşılayabildiğini söylerken, yüzde 20'si temel ihtiyaçlarını (beslenme, barınma, ulaşım) bile karşılayamadığını ifade etmiştir. Ayrıca gazeteci çoğunlukla ek bir iş yapmamaktadır, yani gazetecilikten elde ettikleri gelirlere bağımlı durumdadır. Azımsanmayacak oranda gazeteci ise gelirleri dışında ailelerinden maddi destek aldığını belirtmiştir. Yine aynı araştırmaya göre, gazeteciler kendilerini "düşük gelir grubu"nda görmekte ve "yoksul" olarak ifade etmektedir. Gazetecilerin büyük çoğunluğu sosyal ve kültürel gelişimleri için bütçe ayıramadığını ve geçen yıla kıyasla alım güçlerinin düştüğünü ifade etmiştir. Gazetecilerin yarısından fazlası ise fırsatı olsa daha iyi bir ücret karşılığında gazeteciliği bırakmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir". Başka bir araştırmaya göre ise, gazetecilerin birçoğu, ek gelir elde etmek için düğün fotoğrafçılığı, grafik tasarımcılığı ve haber sitelerine içerik üretmek gibi ek işler yapmaktadır. Gazeteciler mevcut maaşlarının geçinmek için yeterli olmadığını ve mesleği bırakıp alternatif meslek arayışında olduklarını da dile getirmektedirler (Göçer ve Atabek, 2024: 139-140).

Gazeteciler Cemiyeti "Gazetecilerin Mesleki Memnuniyet Araştırması'na (2022) göre, araştırmaya katılan gazetecilerin yüzde 87,9'u işleriyle ilgili gelecek kaygısı taşıdıklarını belirtmiştir. Bu oranın yüksekliğinin yanı sıra en çok kaygı duyulan unsurun "ücretler" olması, bu çalışma için de önem taşımaktadır. Gazeteciler işleriyle ilgili en çok kaygı duydukları unsurun ne olduğu sorusuna yüzde 44,7'lik bir oranla ilk sırada "düzenli ya da tatmin edici ücret alamamak" cevabını vermişlerdir (Kaderoğlu Bulut, 2022). Aynı araştırmaya katılan gazetecilerin üçte ikisi mesleğini eskiden daha çok sevdiğini söylerken, yüzde 82'si ise gazeteci olmanın giderek değersizleştiğini belirtmektedir. Buna rağmen aynı araştırmaya katılan gazetecilerin büyük bölümü (yüzde 77,3) gazetecilik yaparak topluma bir fayda sağladığını düşünmektedir ve üçte ikisi (yüzde 65,8) seçme şansları olsa yine gazetecilik mesleğini seçeceğini söylemektedir. Başka bir deyişle gazeteciler, mesleklerinin giderek değersizleştiğini, meslekleriyle ilgili önceki yıllara oranla daha az tatmin yaşadıklarını ve meslekleriyle ve genel olarak yaşamlarıyla ilgili gelecek kaygısı taşıdıklarını ifade etmektedirler. Yine de bütün bu koşullara rağmen hala yaptıkları işin değerli ve topluma katkı sağlayan bir iş olduğunu ve yeniden meslek seçme

şansları olsa gazeteciliği seçeceklerini de söylemektedirler.

Pew Araştırma Merkezi'nin ABD'de çalışan yaklaşık 12.000 gazeteciyle yaptığı araştırma da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre, ABD'li gazeteciler sektörlerinin karşı karşıya olduğu birçok zorluğun farkında olsalar da, işlerinden yüksek derecede memnuniyet ve tatmin duyduklarını ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamındaki gazetecilerin yüzde 57'si mesleklerinin geleceği ve basın özgürlüğü konularında oldukça endişeli olmasına rağmen, yüzde 77'si seçme şansları olsa yine gazetecilik mesleğini seçeceklerini belirtmişlerdir (Gottfried v.d. 2022).

Görüşme yapılan gazeteciler düşük ücret, belirsizlik, geçinme zorluğu ve risk altında olmak gibi yukarıda sayılan etkenlerin mesleki tatminlerini azalttığını, eskiden mesleklerini daha çok sevdiklerini ve daha rahat yapabildiklerini, buna rağmen gazeteciliğe devam etmelerinin en önemli nedeninin işsiz kalma korkusu olduğunu belirtmişlerdir. Bir diğer önemli etken Türkiye'nin yaşadığı büyük çaplı ekonomik krizdir. Tüm gazeteciler geçim sıkıntısının yalnızca gazetecilik sektörü için geçerli olmadığını; Türkiye'deki tüm sektörler için ve tüm çalışan kesimler için geçerli olduğunu belirtmektedir. Fakat içlerinde isterlerse gazeteciliği bırakıp başka şekillerde de hayatlarını kazanabileceğini söyleyenler de vardır. Bu kişiler devam etme nedenlerinin ise hala mesleklerini severek yapmaları olduğunu söylemektedir.

Sonuç

Bu çalışma "gazeteci ücretleri"ni ve "ücretlerin gazetecilerin mesleki tatmini üzerindeki etkileri"ni ele almıştır. Çalışma bulgularına göre, gazeteciler çok düşük ücretlerle yaşamlarını idame ettirmekte ve yalnızca temel ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. İkinci olarak sektörde kimse standart bir ücret almamakta ve kimse birbirinin aldığı ücreti bilmemektedir. Hatta yukarıda aktarıldığı gibi bir gazeteci, aldığı ücreti söylemenin işten atılma nedeni olduğunu söylemiştir. Buna bağlı olarak diğer bir sorun alanı, her kurumda farklı bir ücret politikası olması, daha doğrusu aynı süredir bu işi yapan aynı deneyimde iki farklı gazetecinin tümüyle farklı ücretler alabiliyor olmasıdır. Çalışmada, devlet kurumlarında ücretlerin görece daha iyi olmasına rağmen özel sektörde çalışan gazetecilerin oldukça düşük ücretlerle çalıştığı görülmüştür. 18 yıllık bir muhabirin bir televizyon kanalında 28 bin TL ücretle çalışması olayın vehametini göstermektedir.

Bu çalışmada farklı olarak ortaya çıkan sonuçlardan birisi, eskiden yazılı basın ve televizyon kanallarında çalışan gazetecilerin aldıkları ücretler arasındaki farktır. Yapılan literatür taramasında "ücret farklılıkları" başlığında televizyonda çalışan gazetecilerin gazete çalışanlarına göre daha fazla ücret aldığı belirtilmektedir. Oysa günümüzde bu farkın da ortadan kalktığı görülmektedir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu diğer bir farklılık ise, ücret skalasında televizyon,

gazete ve internet siteleri (dijital gazeteler) olarak yapılan sıralamanın da geçerliliğini yitirdiğidir. Çünkü yine yapılan görüşmeler, dijital gazetede çalışan bir gazetecinin, ana akım bir televizyon kanalında çalışan ve üstelik daha deneyimli bir gazeteciden daha fazla ücret alabildiğini ortaya koymaktadır.

Bunun sebeplerinden biri de bu kurumların sendikalı olmasıdır. Başka bir deyişle medyada ücretlerin bu kadar düşük olmasının nedenlerinden biri medya sektöründe özellikle ana akım medyada sendika olmamasıdır. Görüşmelerden elde edilen diğer bir veri, önceki yıllarda deneyimli muhabirlerin aldığı ücretlerin işe yeni başlayan gazetecilerden çok daha fazla olduğu, ama günümüzde bu makasın daraldığı yönündedir. Görüldüğü gibi, "Gazetecilik alanında ücretler nasıl belirleniyor" sorusunun cevabı karşımıza "tümüyle keyfi bir biçimde" olarak çıkmaktadır. Bunda elbette Türkiye'deki medya sahiplik yapısı, bu alana büyük birkaç holding sermayesinin hakim olması, tekelleşme, medya sahiplerinin siyasi iktidarla olan ilişkileri, teknoloji ve dijitalleşme gibi bir çok faktörün etkisi vardır. Bütün bu faktörlerin bir parçası, sebebi ve sonucu olarak gazetecilerin örgütsüzlüğü de bu keyfilik üzerinde kuşkusuz oldukça etkilidir.

Gazetecilik alanıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar, zorlu çalışma koşulları (soğuk, yağmur, tehlike vb.) karşılığında düşük ücret, standart bir ücret politikasının olmayışı, emeğin karşılığının alınmaması, çalışma yılı ile alınan ücret arasında orantısızlık olması, bir kişinin birden fazla işi yapması ancak tek bir ücret alması, işsizlik korkusu nedeniyle var olan ücret düzeyine rıza gösterilmesi (Dirik, Ç: 2012: 1261; Kaderoğlu Bulut, 2019; Seçkin, 2010) gazetecilerin çoğunun ek iş yapıyor olmaları ve mesleği bırakma noktasında olmaları (Gökçer ve Atabek, 2024) gibi sonuçlar ortaya koymuşlardır. İşe alım süreçlerinde teklif edilen iş tanımının belirsiz olması ve düşük bir ücret karşılığında birden fazla işin (editörlük, muhabirlik, foto muhabirliği, kurgu operatörlüğü, seslendirme vb.) yapılmasının beklenmesi de (Şahin ve Coşkun, 2024) bir araştırma tarafından ortaya konmuştur.

Bütün bu faktörler, elbette gazetecilerin meslek algısını ve gazeteciliğe yükledikleri anlamı da etkilemektedir. Araştırmalar, gazetecilerin kendilerini vasıfsız ve niteliksiz hissettiklerini ortaya koymaktadır (Kaya, 2015; Demir ve Kaderoğlu Bulut, 2020; Demir, 2023). Kuşkusuz bu vasıfsızlaşma ve niteliksizleşme bu çalışma kapsamında aktarılan çalışma koşullarından ve ücretlerden bağımsız değildir. İşverenler maliyetleri düşürmek ve istihdam haklarını baltalamak için tek taraflı hareket ettiklerinden, gazeteciler arasında kolektif eylemliliğe daha fazla ihtiyaç vardır. Ücret kesintileri, güvencesiz iş sözleşmeleri, düşük ücretli, deneyimsiz personelin daha kıdemli gazetecilerin yerini alması, ücret ve istihdam ayrıcalığı, işverenlerin şu anda gazetecilerin ve gazeteciliğin değerini baltalama yollarından sadece birkaçıdır (Cushion, 2007: 127-128).

Gazetecilerin çalışan kesimlerin haklarını savunmak ve dile getirmek gibi bir sorumlulukları vardır. Fakat bu şartlarda çalışıp mesleği bırakma noktasına gelen; işsiz kalma korkusuyla mesleklerini yapmaya devam eden gazetecilerden bu

sorumluluklarını yerine getirmelerini beklemek neredeyse günümüzde gazetecilerden “kahraman”lık beklemektir. Oysa gazetecilerden kahramanlık beklemek yerine tüm gazetecilerin ve tüm çalışan kesimlerin örgütlenip hakları için mücadele etmesi önümüzdeki tek seçenek olarak görünmektedir.

Kaynakça

- Aslan, Y. (2023). *Basın İş Kanunu'nda Fazla Çalışma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Birelma, A. (2014). *Ekmek ve Haysiyet Mücadelesi.Günümüz Türkiye'sinde Üç İşçi Hareketinin Etnografisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyükköztürk, Ş v.d. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem. 29. Baskı.
- Campbell, A. (2007). “ABD’de Neoliberalizmin Doğuşu: Kapitalizmin Yeniden Örgütlenmesi”. *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde. İstanbul: Yordam Kitap. Çev: Başlı, Ş. ; Öncel, T. s: 306-324.
- Cushion,S. (2007). “Rich Media, Poor Journalists: Journalists’ Salaries. *Journalism Practice*. Vol. 1, No 1. ISSN 1751-2786 print/1751-2794 online/07/010120-10– 2007 Taylor & Francis DOI: 10.1080/17512780601078910
- Çiğdem, S.; Erdoğan, E. (2020). “Türkiye’de Freelance Gazetecilerin Çalışma Koşulları”. *Sosyoekonomi*, 28(46), 243-269. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2020.04.12>
- Demir, A. S. ve Kaderoğlu Bulut, Ç. (2020). “İnternette Haber Üretimi ve Gazeteciler Üzerine Bir Araştırma: Alternatif Bir Kavramsal Çerçeve Denemesi”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 13-22. <https://doi.org/10.33537/sobild.2020.11.2.2>.
- Demir, A.S. (2023). “Türkiye’deki Dijital Gazetelerde Çalışan Muhabirlerin Gazetecilik Mesleğine Yönelik Algıları”. *10. Uluslararası İletişim Günleri: Dijital Kapitalizm ve İletişim Sempozyumu*. Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. 16 - 18 Mayıs 2023.
- Dirik, Ç. (2012). “Basın İşletmelerinde Uygulanan Ücret Politikalarının Basın Çalışanlarının Yaşam Standartlarına Etkisi”. *II. Uluslararası İletişim Sempozyumu: Yeni İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Dönüşüm*. 2-4 Mayıs 2012. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 157. Kongreler ve Sempozyumlar Dizisi:25.
- Dumenil, G. Ve Levy D. (2007). “Neoliberal Karşıdevrim”. *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde. İstanbul: Yordam Kitap. Çev: Başlı, Ş. ; Öncel, T. s: 25-41.
- Geray, H. (2017). *İletişim Alanından Örneklerle Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Ütopya. 1. Baskı.
- Gottfried, J; Mitchell, A; Jurkowitz, M; Liedke, J. (2022). “Journalists Sense Turmoil in Their Industry Amid Continued Passion for Their Work” <https://www.pewresearch.org/journalism/2022/06/14/journalists-sense-turmoil-in-their-industry-amid-continued-passion-for-their-work/>
- Göçer, F. (2024). *Yeni Kapitalizmde Emek Politikaları ve Medya Çalışma Hayatındaki İzleri: Gazeteciler Üzerine Bir İnceleme*. Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Göçer, F. & Atabek, N. (2024). “Yeni Kapitalizmde Emek Politikaları ve Medya Çalışma Hayatındaki İzleri: Gazeteciler Üzerine Bir İnceleme”. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 8(2). 207-250.
- Göztepe, Ö. (2012). “Yeni Dönemin Satırbaşları”. *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak* içinde. Ed: Göztepe, Ö. Ankara: Notabene. s: 15-60.
- Harvey, D. (2012). Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(2). 67-88.
- İlhan, S. (2007). Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanlık ve Ahlak Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 17/2. s: 283-306.

- İskender, M. (2013). *Basın İş Kanunu'nda İşverenin Ücret Ödeme Borcu*. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2019). *Sınıfın Sınırlarında Gazeteciler ve Proleterleşme*. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2022). *Gazetecilerin Mesleki Memnuniyeti Araştırması Sonuç Raporu*.
- Karaca, G.N. (2000). *Türkiye'de Basın Çalışanlarının İş İlişkileri ve Sorunları*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karaçöl, D. (2009). *Türk Hukukunda Gazetecinin Parasal ve Dinlenme Hakları*. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, E. (2015). "Sembolik Üretimde İnşa Edilen Emek Rejimi Altında Yaşamak: Gazeteciler". *Rüzgara Karşı: Emek Süreçleri ve Karşı Hegemonya Arayışları* içinde. Der: Yücesan-Özdemir, G. Ankara: Notabene Yayınları. 1. Baskı.
- Kaya, R. (2016). *İktidar Yumağı. Medya, Sermaye, Devlet*. Ankara: İmge Kitabevi. 2. Baskı.
- Kızılca, F. K. ve Karagöz Kızılca, G. (2018). Türkiye'de İletişimciler ve "Preker" Emek: Gözden Kaçmış bir Veri Tabanından Bulgular. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (29). 9-30. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.499956>.
- Lapavistas, C. (2007). "Neoliberal Dönemde Anayolcu İktisat Kuramı". *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde. İstanbul: Yordam Kitap. Çev: Başlı, Ş. ; Öncel, T. s: 59-75.
- Löle, A. (2012). *Türk Basınında İş Tatmini Ve Sendikalaşma İlintisi: Akşam Gazetesi Üzerine Bir İnceleme*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Medya İzleme Raporu (2023-2). M4D Projesi, Demokrasi İçin Medya, Medya İçin Demokrasi Projesi.
- Oğuz, Ş. (2012). Sınıf Mücadelesinde Özne Sorunu: Proleterya mı, Prekarya mı? *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak* içinde. Ed: Göztepe, Ö. Ankara: Notabene. s: 229-250
- Özsever, A. (2012). "Güvencesizliğe Karşı Birleşik Mücadele". *Güvencesizleştirme: Süreç, Yanılgı, Olanak*. içinde. Ed: Göztepe, Ö. Ankara: Notabene içinde. s: 273-286.
- Saad Filho, A. ve Johnston, D. (2007). Giriş, *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap. Çev: Başlı, Ş. ; Öncel, T. s: 13-22.
- Seçkin, G. (2010). 2000 yılında Türkiye'de Gazetecilerin Ekonomik ve Sosyal Statüsü. *Global Media Journal Turkish Edition*. 1 (1). 45-102.
- Sennett, R. (2012). *Karakter Aşınması. Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*. Çev: Yıldırım, B. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 6. Basım.
- Sönmez, M. (2013). *Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı*. İstanbul: Yordam Kitap. 2. Baskı.
- Şahin Ü. ve Coşkun İ. (2024). TGS 2023-2024 Basın Özgürlüğü Raporu.
- TGS (2023). *Türkiye'de Gazetecilik: Algı ve Profil Araştırması*. İstanbul.
- Uzunoğlu, S. (2018). Gazeteci Emeğinin Dönüşümü ve Güvencesizleşme: Türkiyeli Dijital Haber Odalarının Serbest Muhabirleri Üzerine Bir Çalışma. *Moment Dergi*, 5(2), 195-218. <https://doi.org/10.17572/mj2018.2.195218>
- Yücesan-Özdemir, G. (2008). "Medyada Çalışma İlişkileri". *Bilimin Işığında Medya Seminerleri*. Bursa Gazeteciler Cemiyeti. Bursa. Nisan 26.
- Yücesan Özdemir G. ve Kaderoğlu Bulut, Ç. (2016). "Medyanın Sınıfsal Temelleri-Emeğin Gerçekleri Sermayenin İllüzyonları," *Toplum ve Hekim*. Cilt:31. Sayı:2
- Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin. 11. Baskı.